

Айше Кур'ян

ОСТАННІЙ ПОТЯГ ДО СТАМБУЛА

Романи авторки продано накладом понад 10 млн

Ayşe Kulin

LAST TRAIN
TO ISTANBUL

A Novel

Айше Курлін

ОСТАННІЙ ПОТЯГ ДО СТАМБУЛА

Роман

ХАРКІВ **2020** **КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ**

УДК 821.512.161
К90

Жодну з частин цього видання не можна копіювати
або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням:
Kulin A. Last Train to Istanbul : A Novel / Ayşe Kulin. —
Amazon Crossing, 2013. — 396 p.

Переклад з англійської *Надії Хаецької*

Дизайнер обкладинки *Аліна Белякова*

ISBN 978-617-12-7521-8 (PDF)
ISBN 978-617-12-7143-2
ISBN 978-1-4778-0761-3 (англ.)

© Ayşe Kulin, 2002
© Unsplash.com / giuseppe ruco,
обкладинка, 2020
© Nemiго Ltd, видання українською мовою, 2020
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2020

Анкара, 1941

Хоча, йдучи з дому вранці, Маджит попередив Сабіху, що повернеться пізно, його замучила совість, коли він втямив, що вже пів на дев'яту.

Він вибачився, покинув зустріч, пішов у свій кабінет, набрав домашній номер на чорному телефоні зі скреготливим циферблатом.

— У нас сьогодні ввечері знову збори. Будь ласка, не чекай мене на вечерю, — сказав він.

— Тільки не кажи це знову! — роздратовано відповіла його дружина. — Уже майже три тижні ми не можемо по-вечеряти разом. Коханий, невже й справді більше нікого не чекають удома дружина чи діти?

— Заради Бога, про що ти говориш? Болгарська армія на нашому порозі, а у тебе тільки й мови що про вечерю.

«Жінки...» — промовив до себе, поклавши слухавку.

Дружина нагадала йому матір. Ведення домогосподарства, харчування і сон дітей, сім'я, що збирається разом за вечерею... Саме ці речі були пріоритетом у порядних газдинь. «Спроба Ататюрка перетворити їх на світських жінок була марною, — подумав Маджит. — Очевидно, наші жінки годяться лише для материнства та ведення господарства». А він навіть почав був сумніватися в цьому. Хіба Сабіха не відмовилася від материнських обов'язків, передавши виховання своєї дочки няньці? Глибоко в душі Маджит починав переконуватися, що поведінка його дружини доволі дивна.

Спочатку він сердився, гадаючи, що її відсторонене ставлення — мовчазний протест проти тих нескінченних зустрічей, що тривали до світанку. Як вона посміла злитися

на те, що він так довго працює? Зрештою, хіба то *він* відповідальний за війну? Чи *його* треба винуватити в тому, що мусить працювати допізна? Що робити, якщо Туреччина раптом буде втягнута у війну? Якби це сталося, яка з жінок їхнього кола гляне своєму чоловіку в обличчя?

Але Маджит серцем відчував, що таке ставлення Сабіхи не можна пояснити лише егоїстичністю. Здавалося, вона була на межі нервового зриву. Якийсь час цю жінку, що полюбляла виїжджати на пікніки, спостерігати за кінними перегонами за гарної погоди та грати в карти в дощові дні, здавалося, більше ніщо не тішило. Часто, прийшовши додому, він виявляв, що дружина вже міцно спить. І якщо він обіймав її, лігши поруч, вона відсовувалася. У рідкісних випадках, коли вони збиралися лягти водночас, Сабіха завжди знаходила причину негайно заснути. Було очевидно, що в неї проблема, але вона обрала невдалий момент для нервового зриву. Де ж він мав знайти час, щоб дбати про неї, коли сам завалений роботою по вуха? Навіть коли збори закінчувалися після півночі, Маджит мав бути в міністерстві о сьомій наступного ранку.

Вони жили в дуже непевні часи. Туреччина опинилася між молотом і ковадлом. З одного боку Британія, яка зважала лише на власні інтереси, наполягаючи, щоб Туреччина стала її союзницею, з іншого боку відчувалося загрозливе ставлення Німеччини. І, ніби цього було мало, Росія простягнула Туреччині свою залізну руку в оксамитовій рукавичці. Інтерес росіян до Карса, Ардахана, Босфору й Дарданелл навис над країною, мов дамоклів меч. Якщо Туреччина обере сторону, яка згодом програє, Росія змусить її дорого заплатити у тому, що стосувалося Босфору й Дарданелл. Це жахіття тривало вже два роки.

Перша світова війна вже показала президенту Іньюню ціну вибору не тієї сторони, і він добре засвоїв урок. Він віддав би все на світі, аби дізнатися, хто виграє цю гру, та жоден провидець не міг би передбачити її результат. Це

передбачення мали зробити міністерство закордонних справ і генеральний штаб. Усі можливі несподівані обставини було обговорено, розглянуто та записано впродовж тих нескінченних зустрічей, що затягувалися аж до ночі.

Маджит пишався тим, що входив до складу генерального штабу. Водночас, відколи італійці атакували Грецію, вогняне кільце стискалося, й працівники уряду із сім'ями все більше нервували.

Столиця, Анкара, знову готувалася до спокійного літа. Зима в Туреччині була надзвичайно холодна й сніжна, а літо нестерпно спекотне. І було очевидно, що літні місяці, які наближалися, будуть пекельно гарячими.

За тиждень перед тим німецький посол Франц фон Папен приніс турецькому прем'єр-міністру особисте повідомлення від Гітлера, і чиновники з нетерпінням чекали кінця зборів. Маджит мав рацію щодо Гітлерового повідомлення. На перший погляд лист був сповнений добрих побажань та намірів. Туреччині надавалися усі види озброєння та допомоги для посилення контролю над Босфором та Дарданеллами, обіцялося не впускати німецьких солдат на турецьку землю. Однак, якщо прочитати поміж рядків, лист натякав, що саме зараз для Туреччини прийшов час вирішувати, і якщо вона не стане на бік Німеччини, то буде змушена потерпати від наслідків свого рішення, коли закінчиться війна і вирішуватиметься доля її водних шляхів.

Після довгих зборів Іньоню сказав:

— Німці кажуть, щоб ми не випробовували їхнє терпіння і що в будь-яку мить вони можуть укласти угоду з Росією за нашими спинами. Британія бореться у Греції й зазнала поразки у Лівії, вона ніяк не зможе прийти нам на допомогу, — продовжував він. — Тому не слід ризикувати і злити німців. Панове, слід знайти спосіб перестраховатися.

Вони шукали спосіб виграти час, не кажучи ні «так», ані «ні» жодній зі сторін, спосіб погладити їх по шерсті, не провокуючи.

Зранку після тієї довгої ночі прем'єр-міністр запросив у міністерство британського посла, щоб пояснити складну ситуацію, з якою зіткнулася Туреччина. Для країни починалися найстрашніші дні з усіх, які вона пережила впродовж Другої світової війни. Мов лісова пожежа, війна поширювалася в усіх напрямках, і обидві сторони мали певні очікування щодо Туреччини.

У своєму кабінеті Маджит запалив цигарку, двічі затягнувся і погасив її у кришталевій попільничці, перш ніж повернутися до зали засідань. Міністра закордонних справ та генерального секретаря уже не було.

— Маджите, президент хотів побачити сьогоднішні експертні оцінки. Я підготував звіти. Він чекає у своєму кабінеті.

Маджит поспішив до свого кабінету в секції міністерства закордонних справ, що розташовувалася у президентському маєтку. Вони працювали там уже кілька місяців, щоб мати змогу терміново звітувати Іньоню та отримувати від нього розпорядження. Маджит прихопив із шухляди папку з примітками, які доповнив кілька годин тому, проглянув їх і вибіг із кабінету.

Іньоню сидів у м'якому кріслі з високою спинкою за величезним столом. Він мав наївний вигляд, здавався нижчим і більш роздратованим, ніж зазвичай, гортаючи документи, які його особистий секретар узяв у Маджита. Здавалося, переглядаючи папери, він дослухався до тисяч голосів у своїй голові, але нічого не говорив. Інші чоловіки, що сиділи довкола столу, теж мовчали.

Раптом він запитав:

— Ви сьогодні слухали радіо?

— Так, сер. Наші колеги слухають усі європейські станції. Я саме віддав звіт генеральному секретарю. Вони на мить не відпочивають, сер, а й досі всі слухають Болгарію та щопівгодини готують звіти.

— Наші агенти у Болгарії щоденно нас інформують. Проте і досі не зрозуміло, чи Гітлер збирається просуватися

на південь, чи піде на північ, щоб напасти на росіян, сер, — доповнив інший молодий урядовець.

Молоді чоловіки вийшли з кімнати, а Маджит затримався.

— Завдяки вам, — сказав міністр закордонних справ, — ми змогли вжити усіх можливих запобіжних заходів, щоб упевнитися, що пожежа не пошириться на нас. Запевняю, ви можете вирушати у Ялову з чистим сумлінням. Ми триматимемо вас у курсі розвитку подій щохвилини.

Маджит почув бурмотіння Іньюно:

— Хотів би я знати, в якому напрямку посунуть німці. Ех! Якби я тільки знав...

Німеччина уклала угоду з Болгарією, тому німці стали сусідами Туреччини. Іньюно був нажаханий, бо не знав, яким буде їхній наступний хід. Сучасне озброєння та могутня армія Гітлера були просто по той бік кордону. Він міг захотіти рушити через Туреччину на Єгипет або спрямувати військо на Кавказ. Ніхто, навіть його безпосередній штаб, не знав, яка буде наступна ціль, тому Туреччина готувалася до будь-якого варіанта. Найгіршим сценарієм було б, якби Німеччина досягла угоди з Росією. Для Туреччини це стало б катастрофою.

Маджит почекав, поки чоловіки закінчать читати звіти, а тоді повернувся до зали засідань із генеральним секретарем. І знову довгі збори з купою доповідей, які потрібно прочитати, оцінити та звести воєдино перед тим, як їх представлять Іньюно. Через багато годин, крокуючи самотою додому, Маджит продовжував снувати тривожні думки. Уряд платив високу ціну, щоб уникнути поширення вогню по всьому світу. А вдома уся жіноча частина мешканців хором скаржилася на високі ціни на все. Якщо держслужбовці та їхні сім'ї в Анкарі були шоковані, як же тоді почувалися бідняки Анатолії? У спробі захистити держслужбовців Туреччина продавала продукцію державного значення — текстильні вироби, взуття та цукор —

за значно зниженими цінами. Ба більше, щоб запобігти розквіту «чорного ринку» та скуповуванню товарів, держава запровадила карткову систему, яка передбачала для всіх ідентифікаційні картки, рясно вкриті печатками. Попри ці запобіжні заходи, «чорний ринок» процвітав. Безпринципні людиці, що ловили свій «великий шанс», ставали багатіями, продаючи товари з-під прилавка. Більшість людей були розгнівані, але здалися: вони не могли ані знайти, ані дозволити собі основні продукти харчування й мусили задовольнятися хлібом та крупами.

Президент вважав своєю головною турботою — питанням життя й смерті — запобігання втягуванню країни у війну. Підступатися до нього зі скаргами людей не мало сенсу. Для такого, як він, чоловіка, що на собі відчув усе пекло війни, усе, окрім війни, було другорядним.

Маджит був виснажений. Майже напевне Іньюню поїде наступного дня у Ялову. Це означало, що, скоріш за все, на наступному тижні засідань допізна не буде. Він зможе приходити додому раніше, і таким чином деякий час перепочине від докорів Сабіхи.

— Піка.

— Дві трефи.

— Пас.

— Пас... Перепрошую, чотири піки.

Молоді жінки поглянули з-за карт через стіл на Сабіху. Вона зашарілася, така худесенька й ніжна у блідо-бузковому костюмі...

— Ти сьогодні дуже розсіяна, — промовила Хюмейра. — Що з тобою, люба?

— Нічого. Вчора насилу заснула. Не можу зосередитися. Може, Несрін займе моє місце?

— У жодному разі. Поп'ємо чаю. Це приведе тебе до тями.

— Хюмейро, хай там як, сьогодні мушу піти до п'ятої.

— Чому?
— Мушу забрати Хюлю в Марги, після її уроку балету.
— Хіба це не робота няньки?
— У неї інші справи.
— Заради Бога, що ще робити няньці?
— Вона хоче дещо купити перед поверненням в Англію наприкінці місяця.

— Я й не знала, Сабіхо, що вона їде. А чому?
— Що ж, Хюля піросла. Вона вже велика дівчинка. Більше немає потреби в тому, щоб біля неї метушилася нянька.
— Але я думала, що вона також навчає Хюлю англійської.

— Вона достатньо вивчила. Її батько хоче, щоб вона могла твердо стояти на ногах і стала більш незалежною.

Дами відклали свої карти і встали з-за грального столика. Сабіха попрямувала до кімнати, де подавали чай. Вона не хотіла ні чаю, ні випічки зі столу. Жінка прагнула лише вийти надвір задля ковтка свіжого повітря, але взяла чашечку і пригубила, сподіваючись уникнути подальших розпитувань. Інші жінки послідували за Сабіхою до столика з чаєм, ритмічно погойдуючись під музику, що лунала з радіоприймача. Раптом музика затихла і почувся схвильований голос диктора:

— Пані та панове, ми перериваємо цю програму, аби надати деяку важливу інформацію, що стосується засідання держкомітету, яке відбулося сьогодні вранці й на якому був присутній прем'єр-міністр.

Дами одразу ж звернули від столиків із чаєм до приймача.

— Тсс! Тсс! Слухайте! — сказала Белкіс.

Сабіха також підійшла до приймача з чашкою та блюдцем у руці. Коли вона слухала тривожні новини, її руки тремтіли. Війська відійшли у Фракію, за лінію Чаталджи, і, очевидно, там закріпилися. Уряд наказав усім цивільним особам у Стамбулі побудувати сховища в підвалах.

Крім того, тих, хто мав будинки в Анатолії, заохочували безкоштовним перевезенням, і кожна сім'я могла взяти із собою до п'ятдесяти кілограмів багажу.

— Боже мій, яка сумна новина! Заради Бога, Хюмейро, вимкни радіо, — сказала Несрін.

— Ні, будь ласка, не треба. Можливо, будуть новини про Францію, — попросила Сабіха. — Хочу знати, що...

— І що нам до Франції? Кому яке до неї діло? — перервала її Несрін.

Сабіха засмучено глянула на неї й відставила чашечку і блюдо на стіл.

— Пригощайся фруктовим пирогом. Ти таке любиш, — запропонувала Хюмейра.

Сабіха відхилила її пропозицію, сказавши:

— Схоже, минулого тижня на верхогонах я підхопила простуду. Мене трохи нудить, любя. Зовсім немає апетиту.

— Ви чули, що евакуюють Едірне? — продовжувала Белькіс. — Іншими словами, війна на порозі!

— Мій чоловік стане просто нестерпним, — відверто сказала Неджла. — Останнім часом він навіть «так» чи «ні» рідко каже. Можна лише уявити, яким він стане, якщо ми будемо втягнуті у війну.

Сабіха почувалася цілковито розчавленою. Поки подруги були зайняті розмовою, чаєм та пирогом, вона вивчилася перед Хюмейрою і швидко покинула будинок.

П'яний запах бузку та гліцинії заповнив Анкару. Пишні кетяги гліцинії спадали стінами саду, звисаючи, наче грона винограду, ще підсилюючи її похмурий настрій. Її блідо-бузковий костюм був єдиною річчю, що гармоніювала з оточенням. Тисяча й одна думка промчали в голові Сабіхи, коли вона поверталася додому в Каваклідер. Зіштовхнулася зі старим чоловіком, а вибачаючись перед ним, наткнулася на камінь і ледь не впала. Сабіха була дуже нещаслива. Вона була нездатна приділити хоч якусь увагу доньці або чоловіку, і все почало летіти шкереберть.

Сабіха поступово віддалялася від людей, що її оточували. Ще від початку донька стала для неї розчаруванням, по-заяк вона очікувала сина; чоловіка цікавила лише робота, батьки постійно хворіли, а в неї ставало все менше і менше спільного з подругами. Вона начебто втікала від самого життя.

Маджит був настільки зайнятий, що, здавалося — принаймні їй, — не помічав зміни в дружині. Тому їй було легше триматися осторонь. Щодо подруг, останнім часом жінка почала вигадувати різні відмовки, аби не відвідувати їхні посиденьки. Сьогодні нянька не збиралася за покупками, а їй не треба було забирати Хюлю з балетної школи мадам Марги. Правдою було лише те, що няня справді поверталася до Англії. Маджиту це подобалося. Він вважав, що Хюля більше не потребувала няньки, адже вона збиралася до школи, і що Сабіха могла б сама дбати про доньку, присвячуючи їй більше часу.

Сабіха усвідомлювала, що вже деякий час не контролює свого життя. Та клята війна руйнувала його. І ця війна точилася навіть не в її власній країні. У крамницях нічого не знайти, люди не мали змоги подорожувати, війна була єдиною темою для розмов. Маджит був неначе військовополонений, здавалося, він сам став солдатом! Вони були такою щасливою парою, колись їм було так весело разом — перед тим, як її сестра поїхала, ще до війни. Сабіха сумувала за тими давно минулими днями. З іншого боку, вона не могла не дякувати своїй щасливій зірці щоразу, коли читала газети чи слухала радіо. Принаймні в Анкарі їхні життя були в безпеці. Жоден жандарм чи солдат не грюкав у їхні двері на світанку. Довкола не тинялися люди із жовтими значками на грудях, мов тавровані осли. Тавровані осли! Чиї ж то були слова? Неджла була єдиною, хто дозволяв собі такі грубі зауваження. Раптом Сабіха пригадала, як два тижні тому під час партії в бридж Неджла безпардонно заявила:

— Бідних євреїв змусили носити жовті значки на одязі, ніби вони — тавровані осли!

— Що це ти таке кажеш? — скрикнула Сабіха. — Як можна порівняти людей з ослами? І ти ще називаєш себе дружиною дипломата? Та ти хоч чула себе?

Неджла, стримуючи сльози, запитала своїх друзів:

— Що на неї напало? Чому вона так на мене кричить?

— Ця війна усіх нас дістала, дівчата, — сказала господиня дому, намагаючись залагодити ситуацію. — Останнім часом найменша іскра спричиняє вибух. Що ж, повертаємося до гри. Чия була черга?

Тепер Сабіха почувалася ніяково, пригадуючи той сплеск емоцій. Вона, напевне, була у поганому настрої. І таким він ставав щодня, коли вона читала новини в газетах. Погроми нацистів у Європі... Потоки біженців... Франція... Ох! Сабіха простягла руку, щоб доторкнутися до одного із суцвіть гліцинії на стіні, та коли саме збиралася зірвати його, відсмикнула руку. Не могла змусити себе зірвати квітку. Раптом, повертаючи на свою вулицю, відчула клубок у горлі, обличчям потекли сльози. Уже споночило, вона глибоко вдихнула повітря. Сумний день перейде в іще одну ніч...

Маджит, мабуть, прийде додому пізно. Хюля знову заводитиме свої безкінечні «коли», «чому» та «де» впродовж усієї вечері. Нянька сидітиме за столом навпроти неї й, поза сумнівом, говоритиме про війну. Анкара, з якою було пов'язано стільки щасливих спогадів, тепер втілювала лише сум. Не просто сум, а й одноманітність, безрадісність.

Маджит відчинив вхідні двері якомога тихіше — він не хотів турбувати дружину, поки та спала. Навшпиньки зайшов у спальню й у блідо-рожевому світлі нічника побачив, що Сабіха не спить. Вона лежала, розкинувши волосся на подушці, й дивилася на чоловіка запухлими червоними очима.